

ANGLIYADA TARIXIDA QIZIL VA OQ GULLAR URUSHI.

Po'latova Aziza Sherali qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti tarix fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Angliyada hukmronlik qilgan Lankastirlar va Yorklar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, qizil va oq gullar urushi deyilishining sababi, Tauerdagi shahzodalar haqida, Tyudorlar sulolasining hokimiyat tepasiga kelishi batafsil yoritib berilgan.*

Annotation: *This article provides a detailed account of the conflicts between the Lancasters and the Yorks, who ruled England, the reason behind the name "Wars of the Roses," the story of the Princes in the Tower, and the rise of the Tudor dynasty to power.*

Kalit so'zlar: *Shotlandiya, Margaret ,Bloom Heath va Shimoliy Xempton, iskala, patrimonial, Sankt Albans jangi, dvoryanlar.*

Key words: *Scotland, Margaret, Bloom Heath, North Hempton, Iscala, patrimonial, Battle of St. Albans, nobles.*

Angliyadagi 15 asrning o'rtalaridagi siyosiy va ijtimoiy ziddiyatlar jamiyatning ikki guruhga bo'linishga olib keladi. Lankastirlar gerbida qizil va Yorklar gerbida esa oq atirgul rasmi tushirilganligi sababli ular o'rtasidagi urushlar Qizil va oq gullar nomini oladi. Toj-u taxt uchun kurash 30 yilga cho'zilgan. Ya'ni 1455-1485 yillarni o'z ichiga oladi. Birinchi jang 1455 yilda bo'lib o'tarixi. Urushda muxolifat sulolalarning eng qudratli a'zolari, muayyan siyosiy g'oyani himoya qilish emas, balki o'zlarining saroyidagi mavqeini mustahkamlashga intiladilar. Ularning har biri o'z raqiblariga yer - mulklarini egallashga, talonchilik, zo'ravonlik yo'li bilan boyishga intilgan. Zodagonlarning ko'pchiligi muayyan davrlarda kimning qo'li baland kelishi, kimdan ko'proq manfaat bo'lishiga qarab, goh u goh bu tomonga o'tib urushgan. Yorklar vakili Eduard taxtga kelib, lankasterlarni qatl etish, yer-mulklarini musodara qilishiga zo'r beradi. Ayni paytdan Angliyada dengizchilikni yuksaltirishga, movut to'qish sohasini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratiladi. Parlamentdan soliq olish uchun Eduard savdogarlardan qarz olar, bojlarini oshirar, qirol homiyligi uchun in'omlar olishga intilardi. Uning o'limidan so'ng, taxtga yosh Eduard 5 kelib, u o'z qirolligini amakisi Richard Yorksiy homiyligida boshlaydi. Lekin ko'p o'tmay, homiysi qirol va uning ukasini Tauerda tashlab, qatl ettirib, o'zi Richard 3 (1483-1485) nomi bilan taxtni egallaydi. Richard taxtga har qanday yo'llar bilan mustahkamlanib olishga intiladi. Lekin qirolga qarshi baronlar muxolifati shakllanib, uni lankasterlar vakili Genrix Tyudor boshqaradi. Hal qiluvchi jang 1485 yilning 22-avgust kuni Bosvort yaqinida bo'lib, unda Richard 3 yangilik halok bo'ladi. Genrix Tyudor qirol deb e'lon qilinganligi dan so'ng, Yorklar sulolasi malikasi Eduard 4 ning qiziga uylanib, sulolaviy urushlarga chek qo'yadi. Uning yangi gerbida har ikki atirgul aksi tushiriladi. [1]. Angliya taxti uchun plantagenetlar sulolasining 2 yo'nalishi: Lankasterlar (Genrix VI)

va yorklar (Eduard IV, Richard III) o'rtasidagi fuqarolar urushi hisoblanadi. Lancaster qiroli Genri VI zaif (1422-61) davrida mamlakatni bir necha yirik feodallardan iborat klik boshqargan, bu esa aholining qolgan qismida norozilik uyg'otdi. Ushbu norozilikdan foydalanib, York gersogi Richard Richard o'zining vassallarini atrofiga to'plab, ular bilan Londonga yo'l oldi. 1455 yil 22 mayda Sent-Albans jangida u Skarlet Roza izdoshlarini mag'lub etdi. Tez orada hokimiyatdan chetlashtirildi, u yana isyon ko'tarib, ingliz taxtiga bo'lgan da'volarini e'lon qildi. O'zining izdoshlari armiyasi bilan u Blor Xit (1459 yil 23 sentyabr) va Xempton (1460 yil 10 iyul) da dushman ustidan g'alaba qozondi; ikkinchisi paytida u shohni qo'lga oldi, shundan so'ng u yuqori palatani o'zini davlat himoyachisi va taxt vorisi sifatida tan olishga majbur qildi. Ammo Genrix VI ning rafiqasi qirolicha Margaret va uning izdoshlari Ueykfildda kutilmaganda unga hujum qilishdi (1460 yil 30-dekabr). Richard butunlay mag'lub bo'ldi va jangda yiqildi. Dushmanlar uning boshini yulib, qog'oz tojda York devoriga qo'yishdi. Uning o'g'li Edvard Uorvik grafining ko'magi bilan Mortimers Xoch (1461 yil 2 fevral) va Totton (1461 yil 29 mart) da Lankasterlar sulolasining tarafdorlarini mag'lub etdi. Genri VI taxtdan tushirildi; u va Margarita Shotlandiyaga qochib ketishdi. G'olib shoh Edvard IV bo'ldi. 29 mart Lankasterlar uchun qora kun edi. Qirol va uning sodiq rafiqasi sharmandalarcha Shotlandiyaga qochib ketishdi.[2]. York sulolasi hokimiyatni uzoq muddatga o'z qo'lga o'tkazib olishga muvaffaq bo'ldi. 1470-1471 yillarda Lankasterlar o'z tomonlariga o'tgan yirik feodal graf Uorvik ko'magida hokimiyat tepasiga Genrix VI ni qaytadan tiklamoqchi bo'ldilar. Ammo Eduard IV tez orada koalitsiyani tor-mor etib, taxtni o'ziga qaytarib oldi. Genrix VI yana Tauer zindoniga qamaldn va shu yerda o'ldirildi. Eduard IV York (1461-1483) mustabid idora qildi. U Lankaster zodagonlariga qarashli barcha mulklarni musodara etib, o'z qo'lida juda katta er fondi to'pladi. Bu fondan er-mulklar ulashish yo'li bilan u, o'ziga tobe yangi zodagonlarni vujudga keltirdi. Bu zodagonlarning ko'pchiligi o'rta va mayda dvoryanlar orasidan chiqqan edi. Eduard IV ingliz savdosining rivojlanishini rag'batlantirib (ingliz savdo flotiga homiylik qilish, savdogaravantyuristlarning va boshqalarning chet ellar bilan savdo-sotiq qiluvchi kompaniyasaga yordam berish) ayni zamonda, burjuaziyaga andishasizlik bilan do'q va po'pisa qilib undan tortiq, qarz tariqasida (lekin qarzini hech qachon to'lamasdan) katta pullar olardi va h. k. Eduard IV parlamentni onda -sonda va istar-istamas chaqirardi. Biroq tez orada Yorklarning o'z oilalari ichida kurash boshlanib ketdi. Eduard IV vafot etgandan keyin uning ukasi Richard III hokimiyatni boshlab oldi va o'zinnig ikkita jinyanini (Eduard IV ning bolalarini) o'ldirdi. Bu voqea Yorklar ichida mojaro chiqishiga bahona bo'ldi. Eduard IV oilasining tarafdorlari Lankasterlarning qolgan odamlara bilan birlashib, Richard III ni hokimiyat tepasidan ag'dardilar.[3]. Charlz Bold tomonidan yollangan armiya bilan qaytib kelgan Edvard IV xoin Klarensning yordamiga murojaat qiladi va Barnet (12 mart) va Tyuksberi (14 aprel) janglarida ustunlikni qo'lga kiritadi. Uorvik Barnetda, Genrixning yagona o'g'li shahzoda Eduard esa Tyuksberida vafot etadi. Biroz vaqt o'tgach, Genrix VI ning o'zi vafot etadi. Shunday qilib, Lankasterlar oilasi tugadi. Edvard IV hukmronligi tinchligicha qolmoqda va janglar susayadi. Ammo 1483 yilda o'limidan

so'ng, uning ukasi Richard Glosterlik Edvardni noqonuniylikda ayblab, Richard III nomini olib, taxtni egallab oldi.

Ko'p o'tmay, Lankaster sulolasining uzoq qarindoshi Genri Tyudor 1485 yilda frantsuz yollanma askarlari armiyasi bilan Uels mintaqasidagi Britaniya qirg'oqlariga tushdi. Genri Tyudordan mag'lubiyatga uchragan Richard III o'zi jangda vafot etdi. Va Genrix Angliya hukmdori Genrix VII deb e'lon qilinadi. Yorkning taxtni qaytarib olishga bo'lgan yana bir urinishi Stok Field jangida mag'lubiyat bilan yakunlanadi. Bu voqea qizil va oq atirgullar urushini tugatdi. Glosterlik Richard III yangi ingliz qiroli bo'ldi. Yangi qiroli ichki tartibni o'rnatishga kirishdi, ammo u Yorklar va butunlay buzilgan Lankasterlar shaklida kuchli qarshilikka uchradi. Glosterlik Richard III yangi ingliz qiroli bo'ldi. Yangi qiroli ichki tartibni o'rnatishga kirishdi, ammo u Yorklar va butunlay buzilgan Lankasterlar shaklida kuchli qarshilikka duch keldi.[4]. Shunday qilib, qizil va oq atirgullar urushining sabablari: nafaqat iqtisodiy tanazzulga olib kelgan, balki qiroli hokimiyatining obro'siga ham katta zarar yetkazgan yuz yillik urush natijalari; dehqonlar qo'zg'olonlari 1450—51; inglizlarning frantsuz ayoli Margaret Anjuga munosabati; ingliz qirolining sog'lig'i bilan bog'liq siyosiy beqarorlik; eskirgan feodal tuzumlari tufayli yuzaga kelgan patrimonial yer egaligi inqirozi; hokimiyat uchun kurashayotgan Plantagenet sulolasining turli tarmoqlarining mavjudligi sabab bo'lgan. Atirgullar urushi" qiroli oilasining turli a'zolari o'rtasidagi to'qnashuv emas, balki ikki turmush tarzi va iqtisodiy tizimlar o'rtasidagi to'qnashuv edi. Hukmron qiroli va uning rafiqasi shimoliy baronlar tomonidan qo'llab-quvvatlangan - mulklari mamlakatning iqtisodiy jihatdan eng qoloq mintaqasida joylashgan sodiq konservatorlar va Angliyaning iqtisodiy rivojlangan janubi-sharqida istiqomat qiluvchilar savdogarlar, hunarmandlar va eng ilg'or zodagonlar so'zlashgan. [5]. Angliya tarixida o'ttiz yillik urush birdaniga yuz bermadi. 1453-yilda Angliya

Yuz yillik urushda mag'lubiyatga uchrashi va Angliya feodallarining Fransiyani vayron qilish imkoniyatidan mahrum bo'lishi, uni ikki qismga bo'linib ketishiga olib keldi. Bu esa urush boshlanishiga sabab bo'ldi. Mamlakatda beqarorlik va inqirozga sabab bo'ldi. Uzluksiz janglar natijasida ko'plab zodagonlar yo'q qilindi, iqtisodiy tizim zaiflashdi va feodal an'analar zaiflashdi. Urush natijasida markazlashgan monarxiya kuchaydi, feodal urushlarga chek qo'yildi. Hokimiyat tepasiga yangi sulolasi Tyudorlar sulolasi keldi va bu sulola Angliya taxtni 1603 yilgacha boshqardi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Salimov T. Jahon tarixi. Toshkent universiteti. 2014. 190-191 betlar.
2. Desmond Seward. Qisqacha qizil va oq gullar urushi tarixi. Hachette UK. 2013. 544 bet.
3. Abdazimov A. Kamolov J. Jahon tarixi o'quv-uslubiy majmua. Toshkent. 2023. 108 bet.
4. Devit Grammit. Qizil va oq gullar urushi. Moskva. 2014.

5.<https://journalovik.ru/uz/istoriya-voyny-beloi-i-krasnoi-rozy-voina-aloi-i-beloi-rozy-v-anglii-protivostoyanie-hod-sobytii.html>. -